

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2014» атты
IX халықаралық ғылыми конференциясы

IX Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2014»

The IX International Scientific Conference for
students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION-2014»

2014 жыл 11 сәуір
11 апреля 2014 года
April 11, 2014

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2014»
атты IX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
IX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2014»**

**PROCEEDINGS
of the IX International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2014»**

2014 жыл 11 сәуір

Астана

УДК 001(063)
ББК 72
Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2014» атты студенттер мен жас ғалымдардың IX Халықаралық ғылыми конференциясы = IX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2014» = The IX International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2014».
– Астана: <http://www.eni.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2014. – 5831 стр.
(қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-610-4

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001(063)
ББК 72

ISBN 978-9965-31-610-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті, 2014

Ақтайлақ Бақытжан Серікұлы

jastaban92@yandex.kz

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Тарих факультетінің 4-курс студенті, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – т.ғ.д., профессор. Мусабалина Г.Т.

Патшалық Ресейдің қазақ халқын отарлау саясаты тәуелсіз Қазақстан тұрғысында Отан тарихының ақтаңдақ беттерінің бірі болып табылады. Оның негізгі бағыттары қазақ халқын жерінен айыру, дәстүрлі билік институтын жою, жүз аралық, ру аралық қатынастарды бұз, қазақтың байлығына ие болу, рухани салада - оқу-ағарту, орыс шаруаларын қатарластыра оранластыру жолымен орыстандыру, шоқындырып-христиандандыру, жергілікті халық санасына ықпал етіп, тұрмыс-тіршілігіне өзге діл, жат психологиялық бетбұрыс – Еуропалық мәдениетті ендіру арқылы жүзеге асты және оның зардаптары күні бүгінге дейін сезіліп отыр. Ал өлкедегі патшалықтың рухани-мәдени отарлау саясатын ертерек сезінген төре-сұлтандар, ақсүйек тобы өкілдері мен қазақ зиялылары табан тіресіп қарсы тұра алмады, және де қарқыны күшті империялық саясат оған ешқандай мүмкіндік те бермеді. Керісінше, бас көтерген төре-сұлтан тұқымдары мен қазақ зиялыларын империя шеңберіндегі орыс-қазақ мектептерінде, Орынбордағы Неплюев Кадет корпусына оқуға алдыртып, империяға қызмет жасайтын жергілікті шенеуніктерге айналдырды. Оған көнбеген қазақ игі-жақсыларын «бөліп алда, билей бер» саясаты шеңберінде өзара араздастырып, неше түрлі қулықпен, алдау, марапаттау жолымен бағындыруға көшті. Мұндай мәселенің барлығы Кеңестік дәуірде Қазақстанның патшалық Ресей құрамындағы кезеңінің тарихнамасында рухани-мәдени отарлау саясаты деп айтпақ түгілі, тіпті қазақ халқының мәдени дамуы жолының өзі «таптық көзқарас тұрғысынан, тек кеңестік кезеңнің ыңғайына жығылып, сыңаржақ марапаттау тұрғысынан ғана баяндалғаны белгілі» [1, 9].

Қазан революциясына дейінгі орыс тарихнамасындағы еңбектердің басым көпшілігі империялық отарлау мүддесіне сай жазылып, зерттеушілердің басты назар аударған мәселесі – қазақ жерлеріндегі тек орыс шаруаларының ғана әлеуметтік-экономикалық жағдайы болды. Негізінен қазақтардың рухани жан-дүниесіне жасалған шабуыл, «орыстандыру», «шоқындандыру», «мәңгүртке» айналдыру және тағы басқа саяси бағыттағы мәселелер туралы қазан революциясына дейінгі зерттеулерде ресми деректер ғана келтірілсе, кеңестік дәуірде мұндай тақырыптағы еңбектер жоқтың қасы. Сондықтан аталған зерттеу нысанына алынған тақырып тек тәуелсіздік алған жылдардан бастап зерттеле бастаған деуге болады.

Сонымен қатар, Кеңестік идеология қазақ халқының көшпелі, отырықшы өркениетін жокқа шығарып, «жабайы, тағы», «сауатсыз, мәдениетсіз», «бұратана» халық деп санамызға ұғындыруға тырысты. Мұның бәрі заманында орыс зерттеушілерінің жазған еңбектеріне сүйеніп жазылды. Зиялы тарихшы К.Нұрпейісов «Ұлттық рухтан айрылған халық ел болудан қалып, жігерсіз, еріксіз тобырға айналмақ. Басқаның құрығына мойынұсынып, оның жетегінде кете бермек. ... Қазақстанның тәуелсіздігінің жариялануы, оның әлемдік қауымдастықтың тең құқықты мүшесіне айналу ұлттық рух пен ұлттық сананың қоғамымыздың дамуының қуатты күшіне айналуына жол ашады» [2, 21] – дей отырып, қазіргі қоғам жағдайында Еуроцентризм, руссоцентризмнен аулақ қазақтың ұлттық ділін бойына сіңіреген салауатты ұрпақтың өсіп-өнуі үшін жағдайлар жасау қажеттігіне баса назар аудартады. Осының бәрі бүгінгі таңда тарихи өткен кезеңге объективті тұрғыда қарауды, жаңа көзқарастарды тиянақтауды талап етеді.

XIX ғ. соңына қарай Ресейдің тарих ғылымы жаңа отарлық методологиялық негізде дамыды. Отарлау тарихнамасының арнайы қалыптасуы және дамуындағы Ресей тарихшылары С.М. Соловьев, К.И. Бестужев-Рюмин, В. Иконников, М.Коялович,

П.Милюков, В. Ключевский, А.С. Лаппо-Данилевский еңбектерінің маңызы өте зор. М.Покровский, Н. Рубинштейн еңбектерінде тарихнама арнайы қарастырыла бастады.

XIX ғасырдың басында Қазақстан тарихын танып, білуге зор үлес қосқан ғалым А.И.Левшин [3]. Оның зерттеу жұмыстары Қазақтың тарих ғылымына бүгінгі таңда да құнды болып табылмақ. Қазақтың ұлы ағартушысы Ш. Уәлиханов оның еңбегін бағалау, оны «қазақ тарихының атасы» деп атағаны белгілі. Алайда 3 бөлімнен тұратын оның еңбегінде қазақтың рухани дамуы, рухани мәдениеті туралы түсініктері отарлаушы империяның көзқарасын таныттындығын айтпасақ болмайды. А. Левшин өзінің еңбегінде «қазақтардың бойындағы надандық, дөрекілік, бейқамдық және қызбалық қасиеттері қазақты алғашқы адамдарға ұқсататынын айтады [3, 68]. Орыстың басқа зерттеушісі М. Красовский осыған ұқсас пікір келтіреді. Онда ол қазақтарды рыстармен қатынасқа түспей тұрып, жабайы һәм кезбе болып өмір сүргенін жазады [4]. Қазақтың арасына келіп қазақтардың өмір салтын жазған осындай зертеушілер қазаққа тек қана шовинистік көзқараспен қарап, қазақ ұлығының өзіндік мәдениетін көре алмады.

В.В. Радловтың «Из Сибири» еңбегінде орыстар бұл жерге келмей тұрып әрбір елді-мекеннің бұрынғы топонимдерін келтіреді. В.В. Радловтың бұл кітапта орыс атауын алған елді мекендердің арасында қазақтар жайлаған жерлердің ежелден қалай аталғандығы жөнінде мол деректер келтірілген.

XIX ғасырдың ортасынан қазақтар жөнінде саяси-экономикалық статистикалық сипаттағы еңбектер маңызды орын алды, оған И.Ф. Бларамбергтің «Военно-статистическое обозрение земли киргиз-кайсаков Внутренней (Букеевской) и Зауральской (Малой) Орды Оренбургского ведомствасы», В.В. Вельяминов-Зерновтың «Историческое известия о Киргиз-Кайсаков и отношениях России со Среднею Азию со времени кончины Абулхаир хана» еңбектері жатады. И.И. Крафт пен А.И. Добромысловтың да еңбектері осылай жазылған. Онда отарлаушылық мақсатта зерттеу бағытына басымдылық берілгеніне карамастан қазақ халқының мәдени тұрмысы, хал-аукалы, рухани деңгейі туралы құнды мәліметтер жинақталған. Әсіресе, халықтың тұрмыс ерекшелігі, оқу-ағарту мәселесінде де маңызды мағлұматтар береді. Қазақ халқын зерттеу Ресей империясының арнайы тапсырысымен жасалып отырған. Себебі қазақ даласын отарлау үшін, ең әуелі оны мекен еткен халықтың барлық қырларын зерттеп алу қажет болды. Осындай зерттеу жұмыстарына сүйеніп, Ресей империясы өзінің отарлау жоспарын құра бастады һәм осы бойынша әрекет жасады.

Бағындырылған халықтың тұрмыс-тіршілігін, мәдениетін зерттеу мәселесі XX ғасырдың басында жетілдіріле түсті. Қазақ жеріне өлкені зерттеу мақсатында кеушілерден К. Абаза [5], П.Н. Столпянский, Т.И.Седельниковтарды атауға болады. Бұл авторлар империялық саясаттың негізгі мақсатын ашық жаза біледі және бұратана халықты отарлаудың бағыттары мен жолдарын ашып көрсетеді. Орынбор өлкесінің тарихын зерттеуде елеулі роль атқаратын маңызды еңбек В.Витевскийдің монографиясы [6]. Автор Петр I заманынан қазақ жерлерін өз отарына айналдыру қажеттігі көзделгенін жасырмайды [6, 133], Қазақстанның Ресейге қосылуы, оның барысындағы кіші жүз ханы Әбілқайырдың саясатын талдайды. Автордың ХҮІІІ ғасырдағы жергілікті халқты христиандандыру, шоқындыру саясаты, оның барысы туралы ойлары қазақтарды рухани отарлаудың өте қызықты мәліметтерін береді. Әсіресе Қазан епископы Гавриил II осы бағыттағы жүргізген қызметін жан-жақты көрсете отырып, қазақ халқымен қарым-қатынасы туралы жазады [6, 445]. В.Н.Витевскийдің еңбегінде өлкені отарлаудың ең қолайлы әдісі деп «Ресейдің ішкері аудандарынан орыстың шаруалары мен ең төменгі таптарды», яғни босқындар мен қашқындар, қылмыскерлерді «қазақ жеріне жер аудару керектігін» [6, 463] – көрсетеді.

С. Южаков «Северный вестник» журналына жариялаған «Қоныстандыру мәселесі» деп аталатын зерттеуінде: «халықтың жер иеленуін кеңейту үшін отарлаудың қажет-ақ», - деп жазса, А. Леонтьев: «Русская колонизация в степях Средней Азии» деп аталатын мақаласында: «Россия үшін отарлау саясаты - Россияның оңтүстік-шығыс территориясын кеңейту», - деді. А.И. Ивановтың «Русский вестник» журналында жарияланған «Русская

колонизация в Туркестанском крае» деп аталатын мақаласы да осыны растады. Ал, зерттеуші С. Рыбаков «Народное образование» жинағындағы «Нужды народного просвещения» мақаласында Ішкі (Бөкей) Ордасы мен Торғай облысында Ильминский жүйесіндегі мектептің жұмыс істеп тұрғанын, бастауыш мектепте сабақ қазақ тілінде, сабақ беретін мұғалімдер де қазақтар екенін жаза отырып, бұл аймақтағы қазақ мұғалімдерінің санын шектеу немесе қатарына орыс мұғалімдерінің де алыну қажеттілігі айтылған. Г.Гольдцигердің «Лекции об исламе» еңбегінде Ресей мұсылмандарының съезінде мұсылмандарға патшалық Ресейдің орыстандыруды жүргізе отырып, діннен, ата тегінен аластату саясатын ұстап отырғандығы ашық айтылғандығы жазылған. А.К. Гейнстің «Собрание литературных трудов (1897-1898)» зерттеуі, М.И. Михайлов пен Н.Н. Карамзиннің очерктерінде де осы бағыт негізге алынды.

Қазан революциясына дейінгі жарық көрген Ресейдің шеткері халықтары жөнінде, оның ішінде Қазақстан жөніндегі зерттеулер ішінде Н.Я. Яровский, М.А. Миропиев, Н.М.Ядринцев, М.И. Венюков, Н.А. Бобровников және т.б. еңбектерінде орыс халқының өркениеттегі рөлі басым айтылады. Олардың қалыптасқан қоғамдық пікірінше, тек орыс мәдениеті, орыс православия шіркеуі қазақтар өміріне өзгерістер әкеледі, орыс мәдениетінің әсерінсіз қазақтар қоғам дамуынан артта қалады деген пікір орын алған. Патшалық-чиновниктік бағытта жазылған еңбектердің қатарында А.А.Кауфманның «Переселение и колонизация», «К вопросу о русской колонизации Туркестанского края», П.П. Румянцевтің «Киргизский народ в прошлом и настоящем» және т.б. еңбектерімен қатар белгілі бір дәрежеде шынайы болмысты көрсеткен, яғни революциялық-демократиялық бағытта жазылған Т. Седельниковтың «Борьба за землю в киргизской степи», А.Комаровтың «Правда о переселенческом деле», В.А. Васильевтің «Семиреченская область как колония и роль в ней Чуйской долины» және т.б. монографиялар мен зерттеулерді атап өтуге болады.

С.М. Граменицкий 1898 жылғы «Очерк развития народного образования в Туркестанском крае» және «Положения инородческого образования в Сыр-Даинской области» (Ташкент 1916 ж.) еңбектерінде патшалық Ресейдің аймақтардағы білім беру саласының барысы жөнінде мол мағлұматтарды топтастыра отырып, түпкі мақсат – отарлау екендігін дәлелдейтін деректерді келтіреді. Қазан революциясына дейінгі рухани отарлау және жалпы аталған кезеңдегі тарихнаманы талдауда сүбелі үлесі бар зерттеулер қатарына А.Е.Алекторовтың «Указатель книг, журнальных и газетных статей и заметок о киргизах» атты еңбегін жатқызуға болады. Еңбек басылым беттеріндегі қазақ халқы жайындағы материалдарға сипаттама берген. Қазақ даласындағы патшалық Ресейдің білім беру саласындағы отарлау саясатының барысын Н.П.Остроумов «К истории народного образования в Туркестанском крае», «Мусульманские мектебы и русско-туземные школы Туркестанского края» және т.б. еңбектерінде қарастырылған.

Патшалық Ресей бодандыққа айналған бұратаналардың рухани болмысына терең бойлап ену үшін миссионер ғалымдарға әдет-ғұрпын, салт-санасын, тарихын, этнографиялық-психологиялық ерекшелігін жан-жақты терең танып, меңгеру міндеттелді. Бұл тұрғыда жан-жақты осы жолға қалтқысыз берілген миссионер ғалымдар Н.И.Ильминский, Н.П. Остроумов, А.Е. Алекторовтар өз орталарынан екшелеп шығып, ұзақ жылдар бойы белсене қызмет атқарды. Олар Кеңестік дәуірде қоғамдық ой-санада ағартушы педагог, ғалым және “халықтар достығына ат салысқан озық ойлы қайраткерлер ретінде” бүркемеленіп, шын мәніндегі қазақты орыстандыру саясатын дамытушылар болғандығы жасырылып келді. 1847 жылы 2 маусымда Қазан қаласында миссионерлік мүддені көздеген арнайы “Аудармашылар комитеті” құрылғанда бұл комитетті басқару Н.И. Ильминскийге сеніп тапсырылады. Ол православия дінінің қасиетті кітаптарын бұратана халықтардың тіліне аудару мәселесімен шұғылданады. Бұл комитеттің құрамына А. Близовский, Е.А.Малов, В.Т. Трофимов, священник Н.П. Остроумов, Н.И. Золотницкий, И.Я.Яковлев, И.А. Бобронилов, В.В. Катаринскийлер енді.

Жерімізде ең жемісті қызмет жүргізген танымал миссионер А.Е. Алекторов болатын. А.Е. Алекторов қазақ тілінде еркін сөйлеген, өзін қызықтарған қазақ халқының бай ауыз

әдебиетін зерттеуге ынталы болған. Оның Омбы қаласында шыққан «Исламизм и Киргизы», атты еңбегінде қазақтарды шоқындыру, орыстандыру ісіндегі басты кедергі деп татарлар көрсетіледі. А.Е.Алекторов солтүстік аймақтарда мұсылман дінінің орнығуына Орынбор, Ор, Троицк, Петропавл, Семипалат қалаларында орныққан қазан татарлары кінәлі деп есептейді – «солардың кесірінен, тез бейімделетін қазақ халқы мұсылманданып, татарланып барады», - деген. А.Е.Алекторовтың жазбаларында Ақмола мен Семей облыстары қазақтарының арасында мұсылман дінінің ықпалын салыстыратын да пікірлер бар [7, 66]. Автордың пікірінше Ақмола облысының қазақтары мұсылман діні ғұрыптарын көбірек ұстанады. Семей облысының қазақтары әлі шаманизмнің ескі қалдықтарынан арылмағандығын айтады. [7, 67].

Н. Остроумовтың «Способны ли кочевые народы Азии к усвоению христианской культуры?» зерттеуінде қазақ халқын орыс ұлтына «сіңіру» үшін оларды шоқындыру қажеттігін һәм қазақтардың арасындағы христиан діні мен мәдениетіне деген көзқарасы, олардың христиандыққа бейімделуі қалай жүзеге асатындығы жайлы сипатталады. С. Мельгуновтың «Церковь и государство в России» зерттеуінде шіркеудің мемлекет саясатының құрамдас бөлігі екендігін жазған. Оның айтуынша, шіркеу жалпыға ортақ идеологиялық құрал ретінде ұзақ жылдар бойы рухани отарлау саясатының құрамдас бөлігі ретінде танығандығын атап өткен.

В. Недзвецкийдің «Школьное дело» еңбегінде мектепте білім беру ісінің төмендігі, негізінен орыстандыру саясаты бойынша үгіт-насихат жүргізілетіндігі жөнінде деректер келтіріп, патша үкіметінің арнайы қол астындағы зертеуші болғандықтан, соңына қарай бұл деректерді ақтауға тырысады. Н.И. Ильминскийдің қазақ даласындағы діни т.б. рухани отарлауға қатысты жарыққа шыққан еңбектерінің қатарына «Из переписки по вопросу о применении русского алфавита к инородческим языкам», «Воспоминания об Ы.Алтынсарине» және т.б. зерттеулері жатады. Бұл еңбектер патша үкіметінің мүддесіне сай жазылғандықтан, қазақ халқына рухани саладағы қиянаттарды деректер негізінде ғана талдауға мүмкіндік бар. Қазақ даласын орыстандыру және шоқындыру қажеттілігі туралы ұсыныстарға байланысты Н.П.Остроумовтың басшылығымен «Түркістан халықтарының рухани болмысын» зерттеуге арналған бағдарламаға сәйкес, Н.П. Остроумов мұсылман халықтардың, соның ішінде, қазақ халқының мұсылмандыққа деген ұстанымын зерделеп, одан соң шоқындыруды іске асыруды ойластырған.

1904 жылы Омбыда генерал-майор Г.Е. Катанаевтың зерттеу жұмысы жарыққа шықты [8]. Мұнда орыс әскерінің офицері қазақтардың Сібір жеріне ешқандай құқығы жоқтығын көрсетеді. Қазақтан тартып алынып, Сібір казактарына берілген жерлерді сұрауына қазақта ешбір тарихи себептің жоқтығын айтады. Оның сөзіне сенетін болсақ, қазақтар Ертіс жағасына орыс-казактардан кейін келгендігін, бұған дейін бұл жерлерді жоңғарлар мекен еткенін, енді олардың жоқтығын алға тарта келіп, орыстың бұл жерге құқығы бәрінен жоғары екендігін көрсетеді. Бұл әрине, шындыққа жанаспайтындығын біз білеміз. Қазақ хандығы заманынан, тіпті одан ары кезден қазақ халқы Ертісті жайлаған. Бірақ, «Ақтабан шұбырын, Алқакөл сұлама» салдарынан бұл жерден кетіне тура келгенін білеміз». Дегенмен, өз заманында Катанаев осы еңбегі арқылы орыс халқының шұрайлы жерлерді иеленуге деген мүддесін нығайтуға септігін тигізгені даусыз. Сібір казактары өздеріне берілген жерлерді өз бетінше игере алмаса да, ол жерлерге қазақты мүлдем жолатпауға тырысты. Оған дәлел қазақтардың Ертістің оң жағасына шығуына тыйым салуы, т.б.

XIX ғасырдың II жартысында Қазақтың рухани-мәдени жағдайын жазған қазақ ағартушысы Ш.Ш. Уәлиханов алғаш рет Ұлы державалық шовинизмге қарсы шықты [9]. Әсіресе, империялық өкіметтің Қазақстанда енгізген әкімшілік реформаларын сынады, оның көшпелілер тұрмысына қарағандығын ашық айтады [9, 152]. Қазақ ақсүйектерін шен-шекпен және басқада лауазымдармен алдарқатып, оларды жат қылықтарға, яғни өтірік-өсек, айдап салу тағы басқада қылықтарға салынуын патшалық өкіметтің жүргізіп отырған саясатынан көреді [9, 127].

Ресей империясы кезіндегі орыс зерттеушілерінің еңбегі қазақтардың отарлануын ғылыми негіздемесін жасап берді. Аймаққа орыстардың келуі қазақтың «бағы» деп көрсетілді. Алайда XIX ғ. соңы мен XX ғ. басында қазақ арасынан шыққан ұлт зиялылары бұған ғылыми жолмен тойтарыс беріп, қазақтың өз жеріне деген мүддесін қорғап шықты.

Қолданылған әдебиет

1. Қазақстан Республикасы тарихи сананы қалыптастыру тұжырымдамасы. – Алматы, Қазақстан, 1995.-32 б.
2. Нұрпейісов К. Еуроцентризм, жаһандану және ұлттық рух хақында // Қазақ тарихы, №2. 2005.-16-21бб.
3. Левшин А.И. Описания киргиз-казацких и киргизщ-кайсацких орд и степей. Ч.III, Этнографические известия, СПб, 1832
4. Красовский А, Область Сибирских киргизов. Ч.II, Спб., 1868
5. Абаза К.К. Завоевание Туркестана (разказы изъ военной историй, очерки природы, быта и нравовъ туземцевъ – въ общедоступномъ изложеніи) СПб., 1902,-310 с.
6. Витевский В.Н. И. И. Неплюев и Оренбургский край в прежнем его составе до 1758 года. В 5 т. Казань. 1897.
7. Алекторов А.Е. Из истории развития образования среди киргизов Акмолинской и Семипалатинской областей» //Религиозные обычаи и обряды казахского народа//. - Астана, 2007.
8. Катанаев Г.Е. Киргизскій вопросъ въ Сибирскомъ казачьемъ войске. – Омскъ, 1904.
9. Уәлиханов Ш.Ш. Шығармалар жинағы. 4-том, Алматы, 1985.-585 б.

КРЕСТЬЯНСКИЕ ВЫСТУПЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ В НАЧАЛЕ 1930-Х ГГ. (НА МАТЕРИАЛАХ КОУНРАДСКОГО РАЙОНА)

Алимов Д.С.- студент группы И-42 ЕНУ им. Л.Н.Гумилева

Научный руководитель: к.и.н., доцент Альжаппарова Б.К.

Крестьянские выступления или бунты происходили на протяжении всей мировой истории. Примером тому могут служить крестьянские войны в Китае, «рисовые» бунты в Японии, крестьянские восстания в Западной Европе. Крестьян на подобные акты протеста толкали самые различные факторы: нерешенность земельного вопроса, непосильные налоги, нищета, отсутствие будущего. Как писал Эрик Хобсбаум, крестьянское выступление – это протест, ...это выступление не против того, что крестьяне бедны и угнетены, а против того, что они слишком бедны и угнетены [1, с.192]

Как отмечал Джеймс Скотт - создатель моральной экономики крестьянства как этики выживания, притязания на крестьянские доходы со стороны помещиков или государства никогда не признавались законными, если они распространялись на то, что считалось минимальным зафиксированным уровнем существования. «Крестьян побуждала к бунту чаще недостаточность того, что им оставалось, чем величина того, что у них изымалось»- пишет Дж. Скотт [2, с. 209].

Канадский исследователь Линн Виола утверждает, что протест населения, какую бы форму он ни принимал - завуалированную и непрямую либо явно оппозиционную и насильственную, - был вызван обоснованным беспокойством крестьян за судьбы их семей, веры и общины. По мнению Л. Виолы, показателями политической подоплеки волнений периода коллективизации являлись два аспекта. Во-первых - те требования, которые выдвигали участники бунтов: распустить колхоз или воспрепятствовать его организации, вернуть отобранное зерно и скот, освободить кулаков, защитить церкви. Во-вторых, - объекты нападений: партработники, деревенские активисты, правительственные здания и колхозные постройки. [3, с. 112]